

GRĮŽUSI GRAFŲ TIŠKEVIČIŲ HERBO SIMBOLIŲ ŠVIESA

Vida Kanapkienė
Kretingos muziejus

*Namai tie danguj buvo,
kur saulė tekėjo.
Dėl to mėnuo su žvaigžde
čia būti norėjo.*

(Grafas Juozapas Tiškevičius, 1835–1891)

Kretingos muziejus grafų Tiškevičių rūmuose veikia nuo 1991 metų. Įsikūrę čia suvokėme, kad esame nepaprastoje erdvėje, kur architektūra, istorija, kraštovaizdis papildo vienas kitą ir suteikia objektui ypatingą žavesį ir vertę. Didingi neoklasicistinio stiliaus grafų Tiškevičių rūmai (XIX a.) su 4 aukštų Žiemos sodu (oranžerija), kurioje žiemą ir vasarą žydi egzotiniai augalai, lipdiniais dekoruotos salės, istoriniai dvaro pastatai, parkas, turimi muziejaus rinkiniai sudarė sąlygas būtent čia plėtoti muziejininkystę, kurti patrauklią turizmo infrastruktūrą. Supratome, kad reikės daug laiko ir pastangų, intelektualinių ir materialinių išteklių, kad gyvenimui sugrąžintume laiko ir žmonių sunaikintą dvaro istorinę atmintį. Tvirtai tikėjome, kad tik nuosekliai dirbdami turėsime galimybę atgaivinti dvaro istorinius pastatus, kurie vėl reprezentuotų kraštą ir skleistų dvaruose puoselėtą menų grožį. Mus vedė ideja grąžinti į dvarą nepelnytai užmirštus grafų Tiškevičių herbo simbolius – Mėnulį ir Žvaigždę. Jų šviesa sklido toli po visą pasaulį ir

nešė žinią apie iškilią grafų Tiškevičių giminę, kuri garsėjo meno kolekcijomis, kultūros ir meno mecenatyste, domėjimusi istorija, jos praeitimi, mokslo ir technikos naujovėmis, kurias sėkmingai įgyvendino savo dvaruose. Šia kultūros šviesa norėjome dalintis su kitais. Per 25 metus naujam gyvenimui prikėlėme pagrindinę grafo Juozapo Tiškevičiaus rezidenciją – rūmus, restauravome reikšmingus istorijos, architektūros prasme dvaro sodyboje esančius pastatus (kultūros vertybės unikalus numeris 318).

Lietuvos Tiškevičių lopšys buvo Logoisko dvaras (netoli Minsko). 1811 m. įsigiję Biržų (Astravo) dvarą, jie atsikėlė į etnografinę Lietuvą. Pajūriu pirmasis susidomėjo Mykolas Tiškevičius, 1824 m. nupirkęs Palangos dvarą. Tvirčiausiai šaknis pajūryje įleido jo anūkas, Palangos paveldėtojas ir kurorto įkūrėjas Juozapas Tiškevičius, 1874 m. įsigijęs iki tol iš grafų Zubovų nuomotą Kretingos dvarą. Į Kretingą iš Lentvario apie 1875 m. jis perkėlė šeimos rezidenciją, rekonstravo rūmus, įrengė biblioteką, baltąją (pokylių), raudonąją (muzikos) ir žaliąją sales, koplyčią, pristatė oranžeriją, kurioje įkūrė vieną didžiausių Europoje privatų Žiemos sodą. Rūmams apšviesti nuo 1878 iki 1883 m. veikė pirmoji Lietuvoje hidroelektrinė. 1882 m. grafas Juozapas Tiškevičius kartu su kunigaikščiu Bogdanu Oginskiu nutiesė ir pirmą Lietuvoje telefono liniją, Kretingą sujungusią su Plunge ir Rietavu.

Grafų Tiškevičių rūmai su Žiemos sodu. Fot. Jonas Strazdauskas

Rūmuose grafas turėjo numizmatikos rinkinį, medžioklės trofėjų kolekciją, žymesnių giminės narių portretų galeriją. Reprerentacines rūmų sales puošė senoviniai, daugiausia ampyro stiliaus, baldai, Fransua Bušė (François Boucher), Antonio van Deiko (Anthony van Dyck), Valentino de Bulono (Valentino de Bulogne) ir kitų garsių Vakarų Europos dailininkų tapyti paveiksłai. Priešais rūmus buvo įrengtas didžiulis Vasaros sodas (parkas) su gėlynais, skulptūromis, fontanais, kaskadiniais tvenkiniais ir krioklio uola. Iki XIX a. pabaigos Kretingos dvaro parkas buvo vienintelis pajūrio regione. Jį lankydamo vasarotojai iš Palangos ir Klaipėdos.

Kretingos dvare užaugo Lentvario paveldėtojas Vladislovas Tiškevičius (1865–1936), kuris labai domėjosi senienomis ir meno kūriniais. Norėdamas su meno rinkiniais supažindinti visuomenę, 1907 m. Vilniuje įsteigė mokslo ir meno muziejų. Jame buvo eksponuojami archeologijos, numizmatikos, etnografijos ir dailės rinkiniai, kuriuos dovanojo muziejaus draugijos nariai-steigėjai bei rėmėjai. Didžiąją dalį rinkinių sudarė paties Vladislovo Tiškevičiaus paau-

kota Vakarų Europos tapybos darbų kolekcija.

Meno ir kultūros vertybėmis domėjosi ir jauniausias Juozapo sūnus Feliksas Tiškevičius. Jo žmona 1936 m. Kretingoje muziejui perdavė unikalų senovės gintaro papuošalų ir kitų dirbinių rinkinį (šiuo metu eksponuojamas Palangos gintaro muziejuje).

Kretingos dvaro paveldėtojas Aleksandras Tiškevičius (1864–1945) puoselėjo išlikusias tėvo Juozapo sukauptas vertybes, pats sukauptė unikalų Pirmojo pasaulinio karo atvirukų, nuotraukų ir žemėlapių rinkinį, kuris 1940 m. taip pat buvo perduotas Kretingos muziejui.

Spaudos draudimo metais grafas Aleksandras Tiškevičius rūpinosi spaudos lotyniškais rašmenimis gražinimu. Jo sesuo Marija Tiškevičiūtė (1871–1941) platino lietuvišką spaudą, 1896 m. „Tėvynės sarge“ Laumės Lelivaitės slapyvardžiu išspausdino istorinę apysaką „Viskantas“, 1898 m. Kretingos dvare įkūrė pirmąjį lietuvišką vaikų darželį.

Pirmasis ir Antrasis pasauliniai karai sunaikino puoselėtą dvarų kultūros paveldą: nugriauti pastatai, išblaškytos meno kolekcijos. Nukentėjo ir Kretin-

Grafo Juozapo Tiškevičiaus šeimyna. Iš kairės į dešinę stovi: sūnūs – Juozapas (1868–1917) Užutrakio dvarininkas, Aleksandras (1864–1945), Kretingos dvarininkas, Antanas (1866–1919), Vilniaus pramonininkas, duktė Marija (1871–1943), žentas Aleksandras Ostrovskis (1866–1904), sūnus Vladislovas (1865–1936), Lentvario dvarininkas, Vilniaus meno ir mokslo muziejaus steigėjas; sėdi – sūnus Feliksas (1869–1933), Palangos dvarininkas, marčios – Antanina Sofija Loncka (1870–1951), Felikso žmona, ir Marija Puslovskā (1866–1939), Aleksandro žmona, žmona Sofija Horvat (1939–1919), duktė Elena Klotilda Ostrovskā (1876–1953), marti Marija Kristina Aleksandra Liubomirskā (1871–1958), Vladislovo žmona; ant kilimo dešinėje – duktė Sofija Dembinska (1874–1958)

*Renovuotame Kretingos dvaro vandens malūne įrangta etnografijos ekspozicija „Saulės ratu“.
Fot. Jonas Strazdauskas*

gos dvaro pasididžiavimas – Žiemos ir Vasaros sodai.

Vertingi augalai iš Žiemos sodo oranžerijos buvo išvežti, o istoriniame parke – Vasaros sode – iškirsti paminkliniai medžiai, išardytos veikusios 5 fontanų, 3 tvenkinių su krioklio grotų sistemos, sunaikinti rožynai, mažosios architektūros elementai – skulptūros, pavėsinės.

Dvaro teritorija grubiai urbanizuota sovietmečiu: prie rūmų buvo pastatytas 4 aukštų baltų silikatinių plytų mūrinis pastatas, centrinėje parko dalyje – katilinė, garažai, bendrabučiai. Šie pastatai sudarė teritorijos erdves, istorinę grafų Tiškevičių rūmų ansamblio visumą. Dar 1989 metais parkas buvo paskelbtas vietinės reikšmės gamtos paminklu, tačiau iki XX a. pabaigos kombainai, traktoriai (teritorijoje buvo įsikūręs tarybinis ūkis) važinėjo parko alėjų takais, žalodami želdinius, o po paminkliniais ažuolais buvo statomi automobiliai.

Dešimtmečiais dvarai su istoriniais parkais paminklosaugininkams nerūpėjo o valdžios atstovai ne visada suprato šios kultūros vertybės išsaugojimo reikšmę ne tik Vakarų Lietuvai, bet ir visai valstybei. Juk kalbama ne apie asmeninį, o visuomeninį interesą, apie Lietuvos bajoriškosios kultūros, turėjusios didžiulę įtaką Lietuvos valstybingumui, prikėlimą iš užmaršties.

Siekiant išsaugoti šį unikalų objektą – pagrindinę grafo Juozapo Tiškevičiaus rezidenciją – pirmasis žingsnis buvo pasirūpinti teisiniais dokumentais, kurie sustabdytų tolimesnį šio objekto niokojimą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. nutarimu Kretingos dvaro sodyba įrašyta į neprivatizuotųjų buvusių dvarų sodybų – istorijos ir kultūros paminklų – sąrašą. 1995 m. UAB „Projektavimo ir

restauravimo instituto“ architektė Nijolė Kazakevičiūtė parengė itin svarbų dokumentą – „Kretingos dvaro sodybos naudojimo ir apsaugos reglamentas“, kurį patvirtino LR Vyriausybė. Šiame dokumente pateiktas kompleksinis teritorijos įvertinimas, nustatytas paminklosauginis naudojimo ir tvarkymo režimas. 1997 m. Kretingos dvaro sodyba paskelbta kultūros vertybe, jai nustatytas apsaugos tikslas – saugoti viešajam pažinimui ir naudojimui.

Šie juridiniai dokumentai sudarė galimybę užkirsti kelią tolimesniam dvaro sodybos paminklinės teritorijos užstatymui, ūkinės veiklos vystymui ir galimai privatizacijai. Turėdami šiuos svarbius teisės aktus, buvome dar drąsesni ir ryžtingesni, siekdami atkurti šį objektą. Veiklos prioritetu tapo finansų paieška, o ji buvo įmanoma tik rengiant projektus.

Pirmoji kregždė, kuri atnešė 290 000 eurų Žiemos sodo avarinei būklei likviduoti, atskrido 1995 metais. Darbus atliko UAB „Pamario restoratorius“ (Kultūros vertybių apsaugos departamento lėšomis), juos užbaigė 2001 metais.

2001–2004 metais už 116 000 eurų (Kultūros vertybių apsaugos departamento lėšų) likviduota buvusio vandens malūno avarinė būklė: perdengtas stogas, sutvirtintos sienos. 2005 metais ėmėmės dvaro sodybos paminklinės tvoros ir vartų remonto, kainavusio per 150 000 eurų (KVAD lėšų). 2004 metais parengtas dalies paminklinės teritorijos sutvarkymo projektas. Lėšomis, gautomis iš PHARE programos, įrengtos 2 poilsio aikštelės, sutvarkyta dalis parko takų.

Pagal turimą istorinę ikonografinę medžiagą, 2001–2009 metais buvo parengti parko centrinės dalies renovacijos techniniai projektai (numatyta nu-

tiesti takus, iškelti automobilių stovėjimo aikštelę, atkurti gėlynus ir fontanus). kurie buvo įgyvendinti per ketverius metus, t. y. nuo 2006 iki 2009 m. Lėšų skyrė Automobilių kelių direkcija prie Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijos. Iš viso į parką buvo investuota per 300 000 tūkst. eurų. Atstatyti ar naujai įrengti per 9 000 m² plotą užimantys takai, atkurta apie 70 m² rožynų, iškelta į kitą vietą automobilių stovėjimo aikštelė. 2009 metais atstatytas pirmasis dvaro parko fontanas.

Po ilgų diskusijų, susiklosčius palankioms aplinkybėms ir pritarus rajono vadovams, buvo demontuoti ir sovietinių laikų pastatai: 2013 m. nugriauta dalis garažų, 2014 m. – katilinė, o 2016 metų vasarą – ir buvęs kolegijos pastatas, kuris lyg pleištas buvo įkaltas į centrinę parko erdvę. Prireikė net 23 metų, kad pagaliau įvyktų stebuklas.

Ne mažiau svarbią vietą parko gaivinimo programoje užima želdinių tvarkymas ir atkūrimas, gėlynų įrengimas. Per 23 gyvenimo dvare metus Gamtos skyriaus specialistai su gausiais talkininkų būriais dvaro parke pasodino 3 401 medžių, 3 603 dekoratyvinių krūmų, įrengė 2 000 m² gėlynų. Tačiau reikia pripažinti, kad istorinio parko, kuris yra šio komplekso sudėtinė dalis, restauravimas atsilieka nuo pastatų restauravimo.

Norint visuomenei pristatyti unikalų grafų Tiškevičių palikimą, krašto istoriją, būtina sąlyga – restauruoti paminklinius pastatus ir juos pritaikyti muziejinei, turizmo funkcijai, t. y. sukurti tam tikrą materialinę bazę, įrengti patalpas ekspozicijoms, įsigyti modernią ekspozicinę įrangą, kad galėtume išskleisti ne tik dvarų kultūrą reprezentuojančius, bet ir kitus turimus rinkinius.

2004 m. buvo parengtas projektas „Kretingos dvaro sodybos paminklinių pastatų renovacija ir pritaikymas turizmui“, kurio esmė – restauruoti svarbiausius dvaro pastatus: grafų Tiškevičių rūmus su Žiemos sodu, buvusį vandens malūną, ratinę. Tik po 6 metų, po ilgų diskusijų, derybų ir kelionių į Vilnių, mūsų projektas buvo patvirtintas ir jam įgyvendinti skirtas 1,5 mln. eurų finansavimas. 2012 m. liepos 10 d. minėtas projektas buvo užbaigtas ir pristatytas visuomenei. Projektą „Kretingos dvaro sodybos paminklinių pastatų renovacija ir pritaikymas turizmui“ VšĮ Lietuvos verslo paramos agentūra (LVPA) įvertino kaip vieną geriausių iš 1 390 jau įgyvendintų projektų. Už pasiektus rezultatus LVPA įteikė Muziejui diplomą ir nominaciją „Už iniciatyvą ir pasiaukojimą“. 2014 metais Finansų ministerijos organizuotų vertingiausių 2007–2013 m. ES struktūrinių fondų lėšomis įgyvendintų projektų rinkimuose šis projektas tapo geriausiu kategorijoje „Už turiningą laisvalaikį ir geresnę gyvenimo koky-

bę“ ir apdovanotas „Europos burės 2014“ statulėle.

Tais pačiais metais parengtas ir kitas projektas, finansuojamas iš ES struktūrinių fondų lėšų „Kretingos dvaro sodybos paminklinio pastato – ūkvedžio namo – renovacija ir pritaikymas turizmui“. Projekto biudžetas – 1,5 mln. eurų. Finansavimas gautas trim etapais, projektas užbaigtas 2015 m. rugsėjo 1 d.

2013 metais buvusiam dvaro ūkiniame pastate (šiltnamyje) įgyvendintas projektas „Tradicinių amatų centro įkūrimas“, finansuojamas iš Europos Sąjungos Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai, Lietuvos valstybės ir Kretingos rajono savivaldybės biudžeto lėšų. Pareiškėjas – Kretingos rajono savivaldybės administracija. 2015 metais įgyvendintas ir antras šio projekto etapas.

Šių projektų rezultatai: renovuoti 5 paminkliniai pastatai, išsiplėtė ekspozicinės, kultūrinės, edukacinės erdvės ir veiklos galimybės, atidarytos 6 naujos ekspozicijos: archeologijos ekspozicija „Kretingos krašto priešistorė“, „Dvaro istorija ir kultūra“, „Numizmatika“, etnografijos ekspozicija „Saulės ratu“, botanikos ekspozicija „Nuo kaktusų kolekcijos iki bugenvilijos žiedų“, istorijos ekspozicija „Kretingos krašto istorija“.

Minėtų projektų įgyvendinimas sudarė galimybes visuomenei pristatyti dešimtmečiais dėl patalpų trūkumo neeksponuotus muziejaus rinkinius. Lankytojų, o ypač svečių iš užsienio, susidomėjimo sulaukia botanikos ekspozicija Žiemos sode, kurią sudaro per 170 rūšių augalų kolekcija, archeologijos ekspozicija (kuršių diduomenės papuošalų komplektai). 2015 metais lapkričio mėnesį naujai atidaryta ekspozicija „Kretingos krašto istorija“ kretingiškiems ir svečiams pristato tokias temas, kaip dvaro personalo istorija, ūkinė dvaro veikla, fotografijos, švietimo, pranciškonų istorija, tremtis ir rezistencija. Pastaroji ekspozicija išsiskiria tuo, kad kūrybiškai panaudotos informacinių technologijų teikiamos galimybės. Įrengti interaktyvūs pristatymai „Kretingos miesto ir apskrities istorija“, „Pranciškonai“, „Trėmimai“. Minėtame ūkvedžio name, vienoje iš patalpų, restauruota XIX a. lubų ir sienų tapyba. Autentiškoje aplinkoje ateityje planuojame įkurti dailės-foto studiją, kurioje lankytojas turės galimybę užsisakyti portretą ar pats išbandyti gebėjimus piešti ir tapyti.

Kadangi esame įsikūrę dvare, kurio patalpos nėra pritaikytos muziejui, planuodami funkcines erdves, siekėme kuo racionaliau išnaudoti visas patalpas: nedideles pritaikėme ekspozicijoms ir išskirtinėms mokymo ir mokymosi vietoms, o didesnes erdves – Žiemos sodo oranžeriją – lankytojų poilsiui su puodeliu kavos kavinėje „Pas grafą“, kuri veikia nuo 1993 metų, baltąją salę – kameriniams renginiams, konferencijoms.

Tradicinių amatų centre įkurtas Edukacinis centras. Čia krašto amatininkai, sertifikuoti tautinio paveldo produktų gamintojai, muziejininkai moko vaikus ir suaugusiuosius lipdyti molį, austi juostas, atspausti medžio raižinių, iš vytelių ir šiaudelių pinti nesudėtingus gaminius, ruošti vaistažolių arbatas ir gilių kavą, gaminti saldinius, duonkepėje išsikepti duoną ar šventinę ragaišio bandą. Šiame centre veikia 10 edukacinių programų. Be to, jau keletą dešimtmečių moksleiviai gali naudotis parengtu abonementu „Tavo gimtasis kraštas“, kurį sudaro 17 temų, 30 teorinių-praktinių užsiėmimų. 2015 metais centriniuose rūmuose įkurtas edukacinis kambarys, kur vaikai prie interaktyvaus stalo naudodami žaidybinius elementus turi galimybę susipažinti su dvaro sodybos valdytojais, dvaro istorija.

2012–2014 m. Kretingos muziejus kartu su kitais 17 Lietuvos muziejų sėkmingai dalyvavo projekte „Muziejus – mokykla – moksleivis. Muziejų ir bendrojo lavinimo mokyklų nacionalinės partnerystės tinklas“, kuris buvo finansuojamas iš ES fondų lėšų. Šiame projekte muziejus įgyvendino edukacinę programą „Senasis Kretingos dvaro parkas – gyvoji

istorija“, kurioje dalyvavo per 500 miesto mokyklų moksleivių.

Siekdami užimti vaikus vasaros sezono metu, 2010 metais įsteigėme 10 dienų stovyklėlę pradinėjų klasių moksleiviams „Vasaros artelė malūne“. Stovyklos veikla įgauna vis didesnę pagreitį ir jau nebetalpina visų norinčių joje dalyvauti. Iš viso per 2015 metus surengta 412 edukacinių užsiėmimų, kuriuose dalyvavo 100 300 moksleivių.

Edukacinės veiklos ir ryšių su visuomene plėtojimo sėkmę lemia daug faktorių. Vienas iš pagrindinių – unikalūs, istoriniai pastatai ir sukauptos kilnojamosios kultūros vertybės, kurių skaičiuojama per 76 000. Tai neįkainojamą vertę turintis grafų Tiškevičių kolekcijos rinkinys, kurį sudaro per 100 eksponatų, gausus archeologijos rinkinys, reprezentuojantis baltų amatininkų juvelyrų aukštą metalo apdirbimo kultūrą. Tai įvairios segės ir vėriniai su raudono emalio dekoru, žalvarinės segės ir smeigtukai, dengti sidabru, išskirtiniais atvejais – dekoruoti auksu. Itin vertingi kuršių diduomenės papuošalų komplektai, pagaminti iš sidabro lydinių. Saugomi ir eksponuojami 9 sidabrinių monetų lobiai, senasis

Nuo 1998 m. Kretingos muziejuje organizuojamos Dvaro šventės. Fot. Roma Luotienė

liaudies menas (skulptūra ir tapyba), gausi ikonografinė medžiaga. Šių vertybių pripildytos salės ir fondų saugyklos tarnauja pažinimui, mokslui, menui ir švietimui, todėl labai svarbu jas nuosekliai kaupti, saugoti ir pristatyti visuomenei.

Siekis tapti įdomiu, savitu muziejumi, reikšmingu bendruomenės kultūros centru, kuriame pažinimas būtų derinamas su turingu poilsiu, diktavo ir naujas darbo formas – patraukliais būdais pristatyti kultūros paveldą, lanksčiai reaguoti į lankytojų poreikius. Lankytojams ir svečiams pasiūlėme platų paslaugų spektrą, per 30 rūšių mokamų ir nemokamų kultūrinės veiklos, formaliojo ir neformaliojo ugdymo, komercinės paskirties paslaugų. Nuo bilieto į ekspozicijas iki galimybės papietauti kavinėje „Pas grafą“ ar įregistruoti civilinę santuoką baltojoje salėje. Nuo nemokamų renginių, Dvaro šventės, kurią pradėjome organizuoti 1998 metais, iki menų festivalio „Mėnuo su žvaigžde čia būti norėjo“. Nuo renginių ciklo „Metai ir žmonės“ iki galimybės muziejuje nusifotografuoti ar išsinuomoti patalpas ir t. t.

Senuose žibintuose įžiebėme naujas šviesas, kurios traukia lankytojus. Praėjusiais metais muziejų aplankė per 123 000. lankytojų.

Pavyko suderinti dvi svarbias veiklos sritis: išplėtoti klasikinę muziejinę veiklą (ekspонатų kaupimas, tyrinėjimas, mokslinės konferencijos, mokslinės tiriamosios ekspedicijos, ekspozicijos, parodos) ir lankytojų poreikius atitinkančias paslaugas. Muziejaus specialistų kūrybinės pastangos ir mokslinės išvalgos sujungė praeitį su dabartimi ir sėkmingai suka mus siejantį kultūros, žmogiškųjų vertybių ir atsinaujinimo ratą. Dėl to yra gyvas Kretingos dvaras, kur „mėnuo su žvaigžde čia būti nori“.

Žvilgsnis į ateitį. Atstatyti prie rūmų buvusią verandą, užbaigti sutvarkyti parką, restauruoti Tiškevičių koplyčią-mauzoliejų, gražinti grafų sarkofagus į jiems deramą vietą, kad po 10 metų galėtume pasakyti – mes garbingai priėmėme laikmečio mestus iššūkius ir į kokybiškai naują vertybių skalę pakėlėme primirštą dvaro kultūros istoriją.

THE COUNTS TIŠKEVIČIAI IN THE NEW LIGHT OF COAT OF ARMS SYMBOLS

Vida Kanapkienė
Kretinga Museum

Kretinga Museum has been housed in the Counts Tiškevičiai Palace since 1991. World War I and World War II destroyed the heritage of manor culture, the territory of manor was rudely urbanized during the Soviet times. In 1997, the manor complex was declared as cultural heritage, the aim of security was determined for it – to preserve for public cognition and use. In 1995, the state of emergency of Winter Garden was liquidated, in 2001–2004, the state of emergency of former water mill was liquidated, in 2005, memorial fence with a gate of the manor was renovated, in 2004, two recreation grounds were equipped, a part of park trails were renovated. In 2001–2009, the central part of the park was renovated: the trails were rebuilt or newly equipped, the rosariums were replanted, the parking lot was moved to other place, the fountain in the park of Manor I was rebuilt. In 2013, a part of garages was demolished, in 2014 – a boiler room, in 2016 summer – a former college building were demolished as well. In 2004–2012, the project “The Renovation of Monumental Buildings of Kretinga Manor Homestead and Adaptation to Tourism” was conducted, which was evaluated by Lithuanian Business Support Agency as one of the best 1 390 implemented projects. In 2004–2015, the project “The Renovation of Monumental

Building of Housekeeper’s House of Kretinga Manor Homestead and Adaptation to Tourism” was conducted. In 2013–2015, the Center of Traditional Crafts was established in former household building (greenhouse) of the manor. That miracle took even 23 years. The results of the projects are as follows: 5 monumental buildings have been renovated, expository, cultural, educational spaces and activity possibilities have expanded, 6 new expositions have been opened. The specialists of Nature Department in the manor’s park planted 3 401 trees, 3 603 ornamental shrubs, equipped flowerbeds occupying 2 000 square meters. In 2015, over 123 thousand visitors visited the museum. Since 2012, the educational activity for students has been organized: in 2015, 412 educational activities were organized, where 10 300 students participated.

The museum was successful in harmonizing two important activities: to develop classical museum activity (accumulation of exhibits, research, scientific conferences, scientific-research expeditions, expositions, exhibitions) and the services accommodating visitors’ needs.

The future plans: to rebuild the terrace that used to be near the manor, to finish to set up parks, to restore the Tiškevičiai tomb-chapel.